

Fig. 1. Deborah Viola Delvalles gravsten på Vestre Mosaiske Begravelsesplads ved afsløringen den 22. februar 2009.

Hvordan har mit stakkels barn det?

Hvordan har mit stakkels barn det ?

Af René F. van Wijngaarden¹

En snehvid søndag i slutningen af februar 2009, blev der afholdt en kort ceremoni på Vestre Mosaiske Begravelsesplads i København. Overrabbiner Bent Lexner afslørede Deborah Viola Delvalles gravsten. Hendes fjerne slægtninge overværede begivenheden. I den jødiske tradition finder stenafsløringen som regel sted inden for et år efter begravelsen. I dette tilfælde fandt stenafsløringen derimod sted hele 81 år efter at Deborah, som stammede fra den danske vestindiske ø St. Thomas, døde på Oringe Sinds-sygehospital ved Vordingborg i 1927.

Hvem var denne unge kvinde, og hvorfor blev hendes gravsten afsløret så længe efter hendes død? Denne korte artikel vil forhåbentlig kaste lys over denne unge kvinde og hendes familie.

Deborah Delvalles sefardiske forfædre, Ishac og Rebecca Salome del Valle, ankom til Amsterdam i det 17. århundrede, sådan som mange af deres trosfæller havde gjort det tidligere. Familien Delvalle stammede fra byen Peyrehorade i Aquetanien i det sydvestlige hjørne af Frankrig tæt på Bayonne. Her havde de efter flugten fra Portugal en overgang levet som conversos, som kristne på overfladen men i hjertet som jøder. Deborahs forfædre besluttede i 1600-årene at starte et nyt liv i det mere tolerante Amsterdam som jøder.

Slægtsnavnet *del Valle* blev trukket sammen til *Delvalle* og flere medlemmer af familien følte sig efterhånden så godt tilpas i det nye land, at de besluttede at oversætte deres navn til hollandsk, som et tegn på deres tilhørsforhold til det nye land, og derefter blev en gren af familien til *van Daelen*.

Anden halvdel af 1700-tallet var nedgangstider for mange portugisisk-jødiske familier i Holland. Deborahs oldefar, Salomon Delvalle (1767-1838) søgte nye muligheder og forlod Holland i 1792 og drog mod syden til Curaçao, den hollandske ø i Caribien. Her havde sefardiske jøder allerede været bosat siden 1651. Salomon blev gift med Deborah Motta fire år efter sin ankomst og ægteparret fik ni børn sammen, hvoraf én, Benjamin Delvalle, var Deborahs farfar.

I små trossamfund opstår der som regel gnidninger, og det var også tilfældet i den lille jødiske menighed *Mikvé Israel* på Curaçao. Der opstod konflikter og skænderier omkring *hazzan* (kantore) Joshua Pizas person, som splittede samfundet i to fraktioner, dem der fulgte Piza, og dem der var imod ham. Konflikten begyndte med noget så banalt som Pizas måde at betone *bagafen* i velsignelsen af vinen. Nogle medlemmer i menigheden på Curaçao påstod at Joshua Piza var både hæs og døv, og at han derfor burde afskediges. Situationen krævede en løsning, og samfundet understøttede økonomisk Pizas afskedigelse.² Piza forlod Curaçao sammen med mange af sine tilhængere, som bosatte sig på St. Thomas. Heriblandt var Deborah Violas bedsteforældre. Det siger sig selv, at ud over disse religiøse konflikter, så var der også økonomiske muligheder på St. Thomas, som fik mange jøder på Curaçao til at udvandre og bosætte sig i det danske Vestindien. Økonomien på St. Thomas oplevede fremgangstider efter at briterne forlod øen i 1815.³

Deborahs farfar, Benjamin Delvalle (1811-1876), og farmor Judith De Castro (1806-1871) (*fig. 2a*

og 2b), som begge blev født på Curaçao, og som var forældre til ni børn, var gode eksempler på disse emigranter fra Curaçao. Benjamin var en højt respekteret forretningsmand, og at dømme ud fra hans besiddelser var familien økonomisk velstillet.

En del medlemmer af Delvalle familien var forretningsdrivende og havde en ganske specifik betydning for handelslivet. På et tidspunkt holdt beboerne på St. Thomas op med at bruge bestemte officielle småmønter, fordi sølvværdien var blevet højere end omsætningsværdien. De forretningsdrivende, heriblandt Delvalle på St. Thomas, løste dette problem ved at præge deres egne varemønter (*tokens*) og skabe deres eget møntsystem for at lette de daglige betalinger (*fig. 3*).

Benjamin Delvalle var også aktiv i det religiøse liv. Han varetog mange funktioner som kantor og formand for menigheden, som havde sin synagoge i Crystalgade i Charlotte Amalie (*fig. 4*).⁴

Fig. 3. Varemønter udstedt af Delvalle familien på St. Thomas.

Deborahs morfar og mormor var David Cardoze (1824-1914) (*fig. 5*) og Rachel Adeliza De Meza (1832-1904). De blev født på henholdsvis Curaçao og St. Thomas. Efter at ”pastor” (*reverend*) Martinez pludselig måtte forlade sin stilling i den jødiske menighed på St. Thomas i december 1873, overtog David Cardoze funktionen i menigheden i Crystalgade i Charlotte Amalie som ubetalt toraoplæser? (*Baal/Baalat Korai*).⁵

Da Deborah Viola Delvalle blev født i Charlotte Amalie den 20. juni 1883, datter af David Delvalle

Fig. 2a. Judith De Castro.

(1845-1909) og Grace Cardoze Delvalle (1857-1914), var der intet som tydede på, at hun var bestemt til at føre et trist liv på en anstalt i Danmark langt fra sydens sol. Deborah Viola begyndte at opføre sig anderledes omkring 16 års alderen. Hendes psykiske problemer forvoldte hendes forældre store bekymringer, og de søgte hjælp. Desværre kunne de lokale læger hverken finde årsagen til hendes sygdom eller helbrede den.

Situationen blev værre og værre og Deborahs morfar, ”pastor” Cardoze, kontaktede Dr. David Simonsen, hans berømte kollega i København. Måske kunne han finde specialister til at rådføre sig med på vegne af hans barnebarn (*fig. 7*).

Søndag den 3. september 1905 sejlede Deborah med damperen *St. Domingo* (*fig. 6*) til Danmark, ledsaget af en sygeplejerske. Hendes mor, Grace,

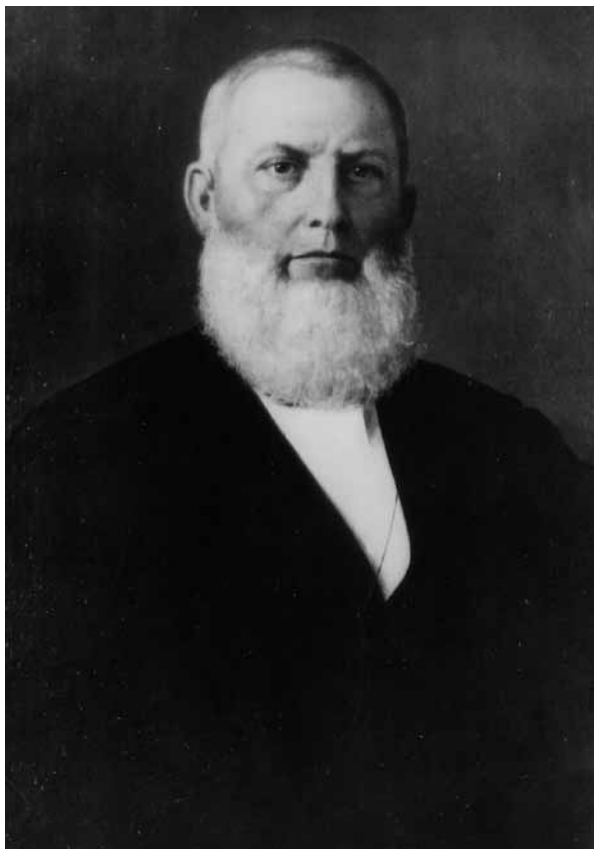

Fig. 2b. Benjamin Delvalle.

havde sagt farvel til sin datter og sikkert med tårevædede øjne. Ud fra den bevarede korrespondance kan man forstå, at denne unge kvinde på 22 år aldrig igen så sine slægtninge.

Efter at danske læger definerede Deborahs sygdom som *dementia praecox*, i dag bedre kendt som skizofreni, blev hun indlagt på Oringe Sindssygehospital i Vordingborg. Her var der tre afdelinger og Deborah blev indlagt på *Forplejningsklasse III*, som var afdelingen for de mest syge. Ingen kunne have troet, at hendes hospitalsindlæggelse ville vare 22 år, eller helt indtil hendes død i 1927.

Judaistisk Samling på Det Kongelige Bibliotek har vist sig at være en genealogisk guldgrube vedrørende Delvalle familien på St. Thomas. Forfatterens viden om denne gren af familien Delvalle voksede i 2006, da jeg gennem internettet opdagede den omfat-

tende korrespondance mellem rabbiner, professor dr. David Simonsen, 1853 -1932, i København og Delvalle-Cardoze familie på St. Thomas. Her findes der over 100 breve omhandlende Deborah Viola og andre medlemmer af vores familie.

Disse breve mere end bekræfter, hvad Eva-Maria Jansson⁶ samlingsansvarlig for Judaistisk Samling ved Det Kongelige Bibliotek skriver i sin korte biografi om Simonsen⁷:

Især findes der i brevsamlingen – og i det øvrige arkiv – mange spor efter forskellige komitéer, udvalg og foreninger, der havde til formål at indsamle penge eller anden hjælp til nødlidende. Som det tydeligt fremgår af korrespondancen, fungerede Simonsen også som "edderkop" i nettet af forskellige former for hjælpearbejde. Han formidlede kontakter, og kontanter, mellem privatpersoner og organisationer, i Danmark og i udlandet.

Fig. 4. Postkort fra Charlotte Amalie ca. 1905. Crystal gade ses midt i billedet. Anne Walboms samling.

Hvor rigtigt, for Simonsen organiserede finansiel støtte så snart der manglede penge fra familien, og har således gjort det muligt for Deborah at modtage den nødvendige pleje i Vordingborg. Han må have været en sand filantrop.

Deborahs mor mistede aldrig håbet og hun fortsatte sin søgen efter hjælp til sin "stakkels ulykke-

lige pige" (*My poor unfortunate girl*).⁸ Hendes korrespondance omhandler forskellige emner såsom de mange besøg Deborah fik af Simonsens kone, Cora. Der var ligeledes oplysninger om Deborahs familie, om hendes bedsteforældres død, om hendes bedstefar "pastor" Cardoze, samt om de kontinuerlige økonomiske problemer og anmodninger om betalinger af de medicinske omkostninger samt de mulige konsekvenser Danmarks salg af St. Thomas til USA i 1917 ville betyde for Deborahs mulighed for at blive i Danmark. Der er ydermere oplysninger om da Deborah blev ydet et toårigt stipendium fra E. Salomonsens Fond på 300 kroner til hendes pleje. Korrespondancen med David Simonsen afslører også de problemer der var forbundet med at holde kontakten til hendes familie der efterhånden alle var flyttet til Panama, hvor åbningen af Panama-kanalen tilbød nye forretningsmuligheder.

I 2007 besøgte jeg og min kone Sindssygeanstalten ved Vordingborg (som i dag går under navnet Psykiatrien i Vordingborg). Her er et lille museum helliget psykiatrien. Her var Birgitte Andersen så venlig at vise os rundt og vi var i stand til at få et godt indtryk af levevilkårene for patienterne for 100 år siden. Nu, 80 år efter Deborahs død, er hendes medicinske dossierer åbnet for forskning, og for nylig blev akterne deponeret på Landsarkivet for Sjælland i København. Disse akter har givet os indsigt i hendes personlige sygehistorie. Forestil jer min skuffelse, da jeg indså at jeg ikke kunne læse hendes

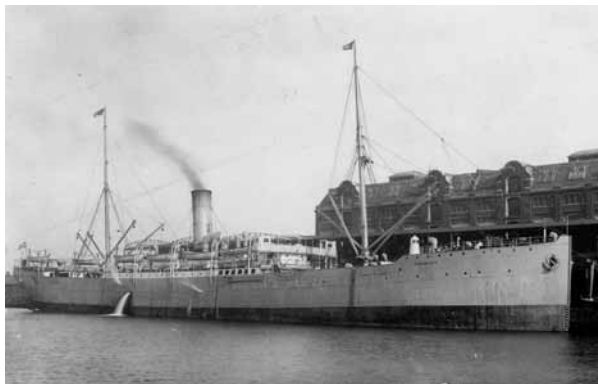

Fig. 6. *St. Domingo* i 1905. Foto Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg.

Fig. 5. *David Cardoze*.

dossier, for det blev jo skrevet på dansk og kan næppe læses på grund af hendes lægers håndskrift. Med hjælp til oversættelse,⁹ var vi i stand til at læse alle de meget intime detaljer fra Deborahs ulykkelige liv. "*I will not stay here*"¹⁰ var de eneste ord jeg selv kunne læse og forstå. Det var hvad Deborah sagde, da hun ankom til Oringe i 1905.

Som et resultat af min forskning, blev Deborah Viola næsten levendegjort og derfor var mit besøg til hendes grav i København noget skuffende, da der ikke var nogen fysiske tegn som viste, hvor vores fjerne slægtning var blevet begravet. Korrespondancen mellem Simonsen og familien på St. Thomas gav os forklaringen. Der var simpelthen ingen penge til at købe hendes gravsten for. Da man opdagede denne sørgelige historie, besluttede nogle medlemmer af Delvalle familien i fællesskab at bidrage til en fond for at rette op på denne udeladelse. De nød-

vendige midler blev indsamlet og søndag den 22. februar 2009 var der en beskeden, men smuk gravsten på Deborah Viola Delvalles gravsted. Gravstenen markerer ikke kun graven, men også fortsættelsen af Delvalle-familiens enhed og tradition i de seneste, næsten 350 år, at samles for at hjælpe når det er nødvendigt og dermed udføre denne *Mitzvah*.

Oversat fra engelsk
af Vilhjålmur Örn Vilhjålmsson.

NOTER

- ¹ Forfatteren er barnebarn af Hester van Daelen, alias Delvalle. Sammen med sin kone Els og datter Ribca var han til stede ved Deborah Viola Delvalles stenafsløring i København.
- ² Emmanuel, Isaac S. and Emmanuel, Suzanne A.: *History of the Jews of the Netherlands Antilles*, 2 vol. Cincinnati, American Jewish Archives, 1970.
- ³ Goldish, Josette Capriles : *Once Jews: Stories of Caribbean Sephardim*. Markus Wiener Publishers, Princeton 2009.
- ⁴ Cohen, Judah M. : *Through the Sands of Time: A History of the Jewish Community of St. Thomas*. Brandeis University Press/University Press of New England 2004.
- ⁵ Idem, s. 135.
- ⁶ Tak til Eva-Maria Jansson, samlingsansvarlig for Judaistisk Samling, for at indføre mig i David Simonsens samling.
- ⁷ Se <http://www.kb.dk/da/nb/samling/js/dsa/>.
- ⁸ Citat fra Grace Delvalle Cardozes brev til Dr. David Simonsen. Det Kongelige Bibliotek.
- ⁹ Tak til Kirsten Gradel, Nyborg, for hjælp ved oversættelsen.
- ¹⁰ Citat fra Grace Delvalle Cardozes brev til Dr. David Simonsen. Det Kongelige Bibliotek.

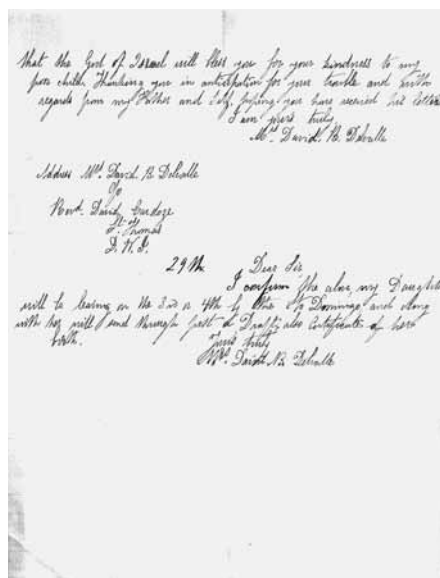
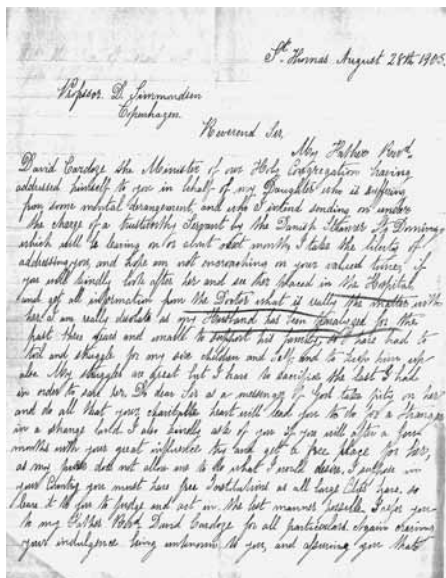

Fig. 7. David Cardozes brev af 28. august 1905. David Simonsens samling, Det Kongelige Bibliotek.